

Lounaismurteiden ja viron monikon genetiivi ja partitiivi

Yhtäläisyyksien vertailua I

Heikki Paunonen

Suomen lounaismurteiden ja viron keskinäiset suhteet ovat pitkään askaruttaneet tutkijoita. Muistuttavathan esim. monet lounaismurteiden ja viron äänne- ja muoto-opin piirteet hämmästyttävän paljon toisiaan. Eniten on huomiota kuitenkin kiinnitetty sanastoyhtäläisyyksiin; niitä ovat selvitelleet mm. Lauri Hakulinen, Andrus Saareste ja viimeksi Terho Itkonen.¹ Ne viittaavatkin selvästi siihen, että kaikista suomen murteista juuri lounaismurteet ovat lähimpänä viroa. Mutta havaitut sanastoyhtäläisyydet eivät sinänsä riitä perustelemaan sitä, että myös äänne- ja muotorakenteen yhtäläisyydet ilman muuta perustuisivat yhteiseen alkuperään. Myös mahdollinen rinnakkaiskehitys on otettava huomioon, ja vasta sen jälkeen kun se on voitu sulkea pois laskuista, voidaan näidenkin alojen yhtäläisyyksiä pitää yhteisen alkuperän todisteina.

Otan tarkasteltavaksi lounaismurteiden mon. genetiivin ja partitiivin muodostuksen. Lounaismurteiden mon. genetiiville ja partitiiville ovat ominaisia eräät sellaiset muototyyppit, jotka osin puuttuvat muista suomen murteista mutta joille näyttäisi olevan osoitettavissa vastineita viron murteista. Tällä kertaa ei ole mahdollista käsitellä lounaismurteiden mon. genetiivin ja partitiivin kaikkia ongelmia. Rajoitun joihinkin yksityiskohtiin, jotka virolais-suomalaisien kosketusten kannalta tuntuvat kiintoisimmilta.

1.

Lounaismurteissa tavataan supistumanominien, ts. *lammas, seiväs, huone*-tyyppisten sanojen sekä **-eda, *-edä* -adjektiivien mon. partitiivissa *oi*:llista tai *i*:llistä *lamppoi, seippi, huoni, korkki* -tyyppiä. Taivutustyyppistä on tietoja lähes koko lounaismurteiden alueelta, joskin se näyttää olevan itäryhmässä (ja siihen rajautuvissa länsiuusmaalaisissa pitäjissä) selvästi yleisempi ja va-

¹ Ks. esim. Lauri Hakulinen, *Agricolan kieli ja viro* (Suomi 101), *Vanhan kirjasuomen ja viron sanastoyhtäläisyyksiä* (Vir. 1960 s. 287—292), *Vanha kirjasuomi ja viro: lisää yhtäläisyyksien vertailua* (Vir. 1963 s. 227—238); Andrus Saareste, *Länsi-Viron sanaston suhteesta suomen kieleen* (Suomi 106: 3); Terho Itkonen, *Historiantakaiset Häme ja Suomi kiellentutkijan näkökulmasta* (Hist. Aikakauskirja 1972 s. 85—122).

kiintuneempi kuin pohjoisryhmässä. Lisäksi voidaan huomata, että niistä pitäjistä, joista *lamppoi*, *seippi*, *huoni* -tyyppisiä mon. partitiiveja tunnetaan runsaasti, on merkkejä myös muista samavartaloisista monikon muodoista (esim. *parhois hinnois* 'parhaissa hinnoissa', *seippis* 'seipäissä', *huonis* 'huoneissa'). Esim.:²

EurJ *turppoi hakkama* (: *turpas* 'turve'; TY 20: 59); PyhR *raskoi* 'raskaita' (TY 66: 12); PyhM *karvoi pippurei* (TY 42: 5); Vehma ja ne oli *raskoi ko nes sävit täürü* (TY 79: 14); Miet *papūsäki ovà raskoi, puhti vättei* (Marja Hiltunen 1973, MA; yliopp. Hiltusen mukaan muista supistumanomineista ei oi:llista tai i:llistä taivutustyyppiä tavata; *puhti*-muodon rinnalla esiintyy harvinaisempaa varianttina *puhtai*, *raskoi*-muodon rinnalla jokseenkin yhtä yleisesti *raskai*); Kus *raskoi aivoi* 'raskaita aikoja' (TY 46: 5); Mas *seippi, seippil tälläitü* (SJ 7: 169, 170), *puhtiks* 'puhtaiksi' (TY 70: 61); MerM *ne* [kananmunat] *ovà aika puhti* (M.-B. Rokka 1973, MA; i:llinen tyyppi on kand. Rokan mukaan murteessa hyvin harvinainen); Naa *nit heinäseippi* (TY 86: 10); Rym *hiukam bikkasemppi seippi* (Väinö Tala 1951, SS), *airanseippis* (SJ 5: 232); Kaari *karvoi* (: *karvas*), *puhti* (Ekman, Kaarinan murt. s. 45); Piik *puhti* (TY 63: 24); Pai *hamppoi* (Pentti Soini 1960, SS); Sau *parhoi, nüttekki ne om barhois hinnois* (TY 51: 15, TY 60: 9), *lamppoi, ei gummisäppoi* [ollut], *kinttoi vā sit mièhil ol, pitki seippi, kül si huoni o, oväk net* [kalat] *tuöri?*, *ku ol pitki hami* 'hameita', *sätti harmo sukki* 'harmaita sukkiä', *rikkois naimisis*, [minä] *kävein sillo pūsäppoil, mièste säppois, huonis* (Maila Vehmaskoski 1972—1973, MA ja mp:t. Kand. Vehmaskosken mukaan *lamppoi*, *seippi*, *huoni* -tyyppiset muodot ovat murteessa enemmistönä. Rinnalla esiintyy »silloin tällöin» *lamppai*, *seippäi*, *tuörei* -tyyppiäkin); Ang *porssi* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); Hali *kankkoi, kankkois, seippi, seippis* (Toivonen, Suomi III: 2 s. 151), *puhti* (Tyyne Helve 1926, SS), *piäni lamppo, simmossi seippi* (TY 21: 17, 32), *huoniki* 'huoneitakin', *seurahuanis* (TY 23: 1, 5), *simmossi süri kärmi* (TY 55: 15), *mahrottoman korkki rakennuksi* (TY 22: 4); Kuusjo *puhti* (TY 24: 27); Pert (*karvas* :) *karvoi, karvoiks* (Kaarlo Aitamäki 1960, SS; Aitamäen mukaan »sanojen karvas ja karva monet taivutusmuodot ovat murteessa samat»); Usk *porssi, selkkei puhti olkki* (TY 87: 6, 17); Muurl *raskoi, vanhoi huani* (SJ 9: 237, 255), *seippi* (V. Saariluoma 1912—15, SS); Pern *seippi* (V. Myrsky 1920, SS), *parhoist laulajist* (TY 13: 9); Särkisalo *kaikkem barhoi kaloi* (TY 52: 15), *pehmi* 'pehmeitä' (TY 67: 19); Kis *karvii omenii, puhtii vaattei* (Salonius, Suomi II: 10 s. 105), *tuari ahveni, paljon kärmi* (toht. Pekka Lehtimäen mp. 1963);

² Lounaismurteiden esimerkkien päälähde ovat Turun Yliopiston suomen kielen laitoksen äänitearkiston nauhoitteista litteroidut murretekstit (säilytteillä Turun Yliopiston suomen kielen laitoksessa). Näistä on käytetty lyhennettä TY, jonka jälkeen on mainittu tekstin numero ja sivu. Tietoja on myös Lauseopin arkiston murreteksteistä (lyhenteenä LA sekä murretekstin numero ja sivu) sekä Muoto-opin arkiston ja Sanakirjasäätiön kokoelmista (lyhenteinä MA ja SS). Lyhenne SJ viittaa Sananjalassa julkaistuihin lounaismurteiden näytteisiin. Painetuista lähteistä on käytetty vakiolyhenteitä; käsikirjoitusten osalta ks. lähdeluetteloa.

SuomJ *karvoi pippurei* (TY 61: 14), *luakkavaljoi, porsī, seipi, kauhi kivi* 'kauheita kiviä', *ülppi* 'ylpeitä' (toht. Pekka Lehtimäen mp. 1964, 1966); Kiika *lakanakaṅkoi, makkī maltai* (samoin, 1964); KarL *puhtii, karvii* ~ *karvoi* (Salonius, mp.), *kaikem parhoi, pensō* 'pensaita' (huom. *oi* > *ō*), *seipi, porsī, puhti, palin käsi* 'paljain käsin', *palil sormil* (toht. Pekka Lehtimäen mp.); Sam *pali heini* (samoin, 1963); Num *valjoi* (samoin, 1962); Lohj *puhti* (samoin, 1963).

Tyypillä on ilmeinen vertauskohta: mon. partitiivityyppi *laṁbu, teibi, õni* jne. osassa viron länsimurteita sekä Koillis-Viron rantamurteessa. Esim. (sammassa yhteydessä esitän murteessa mahdollisesti tavattavat rinnakkaisuudet sekä viittaaan vertauksen vuoksi 2- ja 3-tavuisten ei-supistumanominien mon. partitiiveihin):³

Viron länsimurteet: Var *rattu* 'rattaita', *põtsu* 'porsaita', *rikku* 'rikkaita', *teibu* 'seipäitä', *laṁbu* 'lampaita', *vaṛgu* 'varkaita', *sāppu* 'saappaita', *võeru* 'vieraita', *kinḁu* 'kintaita', *uāstu* 'vuosia', *sūstru* 'viinimarjoja', *ūni* 'huoneita', *pāisi* 'paiseita', *kõr̄ci* 'korkeita', *mõtti* 'ajatuksia', *eini* 'herneitä'; vrt. *aganu, värävi; kalū, laēvu, poēci, är̄gi* (AES 42: 79, 168); Tõs *rikku, teibu* (AES 107: 59); Aud *laṁmu* ~ *laṁbiḁ* ~ *laṁmiḁ* 'lampaita', *aṁmu* ~ *aṁbiḁ* ~ *aṁmiḁ* 'hampaita', *okki* 'okaita', (mutta vain:) *pilppid* 'tikkuja', *valgid* 'valkeita', *aigid* 'sairaita'; vrt. *jalgu, nahku, lõḁgu* (AES 29: 11, 13, 35, 53); Saa *ralli* 'rattaita', *isā rīdi panevad selgā, põlē enām aṁbi sūs* (AES 96: 9), (mutta vain:) *kaḁgid* 'kankaita' (AES 97: 86).

Koillis-Viron rantamurteet: Kuu *piesu* 'pensaita'; Kuusalun kirjavasta edustuksesta huomattakoon lisäksi seuraavat tyypit: *rahvaid, v̄geraid, rīdeid* ~ *raskai, huonei, surrei* 'kuolleita' ~ *varga* 'varkaita'; vrt. *nahku, leibi* ~ *lestaid* 'kampeloita', *lauluid* ~ *laului*; *masinaid* ~ *masinai*; *kāliḁku, mansigu, vergurebalu* (Ann Kask, Kuusalu murr. s. 41—42, 47—48, 157, 159); Lüg *eini, rīdi*, (mutta:) *valgid, õigid, raskid* ~ *võraid, vaṛgaid, rikkaid, laṁbaid, teibaid, uõneid, mõtteid, valgeid, õigeid, raskeid*; vrt. *jalgu, är̄gi* (AES 68: 13; AES 69: 123—128); Jõh *rīdi* ~ *rīdeid*, (mutta vain:) *paljaid, laṁbaid, rikkaid, tuḁbaid, kalvdaid, põrsaid, uõneid, kõr̄geid*; vrt. *jalgu, leḁmi, kaṁrasi* ~ *kaṁraid* ~ *kaṁru, mustasi* ~ *mustaid* (AES 46: 15, 60, 125, 129); Vai *ratto* 'rattaita', myös: *rattol, teibi* ~ *teibu, porsī*, myös: *porsist, koḁci, keḁci* 'keveitä', *kirvi* 'kirveitä'; vrt. *jumali* ~ *jumalo, parembi laulajo, verävi; jalgu, laḁdu* ~ *laḁduḁ, är̄gi* (AES 122: 77, 114—116).

Muototyyppiä *laṁbu, teibu* ~ *teibi, õni* huomattavasti laaja-alueisempi taivutustyyppi viron murteissa on *D*-loppuinen *laṁbud* ~ *laṁbiḁ, teibud* ~ *teibiḁ*,

³ Viron murteiden partitiiviesimerkit ovat peräisin pääasiassa Keele ja Kirjanduse Instituutin murrejaoksessa säilytetävistä äänne- ja muoto-opillisista murremonografioista. Viitteenä on AES (= Emakeele Seltsin kokoelmat), monografian numero sekä sivu.

õnid, jonka alueen sisään länsimurteinen *lam̄bu*, *teibu* ~ *teibi*, *õni* -tyyppi näyttää jäävän; sitä vastoin Koillis-Viron rantamurteen vokaaliloppuinen partitiivityyppi ei rajaudu *lam̄bud* ~ *lam̄bid*, *teibud* ~ *teibid*, *õnid* -tyypin vaan *-aid*, *-eid* -loppuisen *lam̄baid*, *teibaid*, *õneid* -tyypin alueeseen (levikkisuhteista ks. Saareste, VEMA kartta 91). Esimerkkejä *-ud*, *-id* -loppuisesta muototyypistä:

Khk *rattud* 'rattaita', *teibud*, *vaɣud*, *rikkid* 'rikkaita', *kõgid* 'korkeita', *aigid* 'sairaita' (AES 66: 23); Pha *rattud*, *puhtud*, *teibud*, *sambud*, *kõgid*, *niskid*, *keɣid*; vrt. *igavid*, *jumalid* (AES 84: 93); Phl *ratted* 'rattaita', *rikked* 'rikkaita', *lam̄bed* 'lampaita', *põrsed* 'porsaita', *kõrɣed*, *mõlled*, *tõred* 'tuoreita', *õiged* ~ (»vahest ka») *lam̄bud*, *ham̄bud*; vrt. *paramed*, *vãraveɣed*, *vasiged*, *kirigud*, *tũdrugud* (AES 85: 122—123); Kse *põrsud*, *rikkud*, *teibud*, *paisid* (AES 53: 21); Mär *rattud*, *rikkud* ~ *rikkaid* (*rikkaid*-muoto »vist hiline»), *põrssud*, *teibud* ~ *teibid*, *lam̄mud*, *sãppud*, *vaɣud*, *kiñdud*, *võerud* 'vieraita', *ãstud*, *õnid*, *eñnid*, *tervid*; vrt. *vasikkud*, *sippelgud*, *paramid*, *pẽnemid*, *tũdrukkid* (AES 70: 67, 69); Vãn *lam̄mid* 'lampaita', *rattid*, *rikkid*, *põrssid*, *raskid*, *aigid*, *rĩdid*; vrt. *lihavid*, *laũljid*, *rãmãltid* (AES 121: 9, 117); Tor *rattid*, *põrsid*, *paisid*, *kõgid*; vrt. *jumãlid*, *paremid* *lauljid*, *kirikkid* (AES 113: 31); Plt *ãmmid* 'hampaita', *lam̄mid*, *raħvid*, *tũvid*, *kiñdid*, *taevid*, *eñnid*, *õnid*, *valgid* (AES 78: 73—76); Hls *vaɣid*, *teibid*, *õnid*; vrt. *jumalid*, *kirikkid* (AES 34: 33); Trm *sãppid*, *põrsid*, *eñnid*, *kõgid*; vrt. *vasikkid*, *targemid*, *paremid* (AES 111: 89).

Koska *u*:llisiä ja *i*:llisiä *lam̄bu*, *teibi*, *õni* ja *lam̄bud*, *teibid*, *õnid* -tyyppisiä muotoja tavataan juuri sellaisilla viron murrealueilla, joilla esim. sanastoseikoista päätellen on ollut yhteyksiä suomen lounaismurteisiin (vrt. Saareste, Suomi 106: 3 s. 37—38), herää kysymys, olisiko lounaismurteiden *lamppoi*, *seippi*, *huoni* -tyyppi ehkä virolaista perua. Ennen kuin kysymykseen voi vastata, on yritettävä selvittää, mikä on *lamppoi*, *seippi* resp. *lam̄bu*, *teibi* -tyypin asema lounaismurteiden ja viron taivutusjärjestelmässä ja millaisen kehityksen tietä muototyyppi on syntynyt.

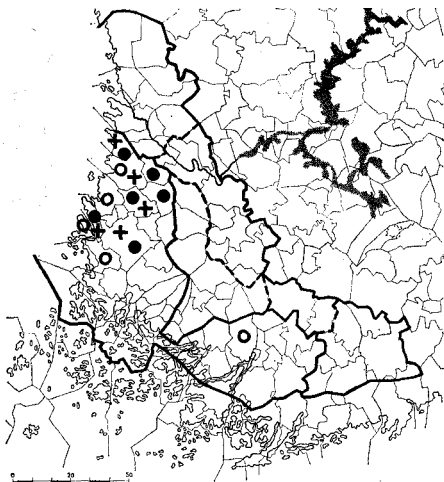
Lounaismurteissa ei *lamppoi*, *seippi*, *huoni* -tyyppi ole missään yksinomainen, vaan koko alueella tavataan yleisesti astetta odotuksenmukaisempi mon. partitiivityyppi *lamppai*, *seippai*, *huonei*, *korkkioi*. Lisäksi Rauman seudulla esiintyy kolmantena, joskin nykyisin jo harvinaisena varianttina *t*:llinen *lamppait*, *seippait*, *huoneit*, *korkkioit* -tyyppi. Esim.

a) *lamppai*, *seippai*, *huonei* -tyyppi: EurJ *lamppai*, *sãunãi*, *seippai*, *malttai* (SJ 8: 194, 201, 204, 205), *pehmiõi haõi* (TY 20: 14); Raum *lamppai*, *turppai*, *raskai*, *tyyrei joululahjoi*, *vaattei* (LA 003: 3, 8, 10, 12, 26); Eura *sillo lamppai piretti*, *kuroin kankkai siãl* (LA 004: 7, 8); PyhR *lamppai*, *kankkai* (TY 65: 16, 19), *põrssai*, *seippai*, *huanei*, *simmossi korkkiõi kũnnũksit* (TY 66: 21, 36, 39, 44); Kalan *sio ja lamppai*, *raskai*, *malttai*, *turppai* (SJ 13: 170, 171, 177, 181); Miet *lamppai*, *seip-*

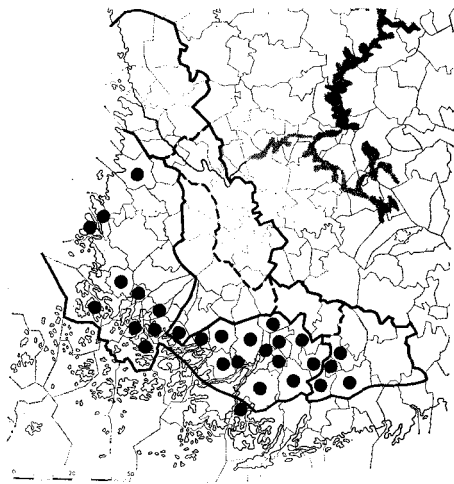
päi, *karvai*, *puhtai*, *huanei* (Marja Hiltunen 1973, MA ja mp:t); Myn *lamppai* (E. A. Saarimaa 1908, SS); Nous *lamppaiki tapò*, *korkkioi* (TY 72: 22, 35); Vah *puhtai*, *simmassi komi,oi säppai* (TY 90: 17, 20); Mas *lamppai*, *kankkai*, *mättäi* (SJ 7: 174, 176, 181), *porttai* (TY 58: 18), *hüvi malttai* (TY 70: 72); MerM *lamppai*, *seippäi*, *säppai*, *korkkioi* (M.-B. Rokka 1972—1973, MA ja mp:t); Vel *paljo lamp-pai*, *vissai*, *kaunei*, *tuarei ahveni* (TY 91: 20, 23, 27, 29); Rym *isänä särki hamppai* (Väinö Tala 1951, SS), *sit viarai käskitti* (SJ 5: 246); Pai *lamppaikin tapetti*, *viarai*, *makjoi malttai* (SJ 12: 163, 164, 178), *ørsai* (TY 41: 14); Sau *lamppai*, *seippäi*, *säppai*, *hamei*, *tuorei* (harv., Maila Vehmaskoski 1972—1973, MA ja mp:t), *hamppai* (TY 60: 21), *kärmei* (TY 17: 14), *kuivatetti rukkei* 'rukiita' (TY 18: 2); Hali *kankkai*, *seippäi* (Toivonen, Suomi III: 2 s. 151), *puhtai* (Tyyne Helve 1926, SS), *viarai* (SJ 9: 249), *rikkai* (TY 73: 24), *suuri huonei* (TY 21: 9), *simmassi konei* (TY 23: 31), *korkkioi* (TY 22: 4); Pert *karvai*, *karvaiks* (Kaarlo Aitamäki 1960, SS); Muurl *kankkai*, *kankkaist*, *lamppai*, *rukkei* 'rukiita' (SJ 9: 236, 241); Särki-salo *simmassi pū,äkkei* (TY 52: 5), *üssi vehkei* (TY 67: 21); Pern *rikkai* (TY 13: 16), *hütai* (TY 29: 8); KarL *puhtai* (Salonius, Suomi II: 10 s. 105), *lampai*, *vissai*, *maltai*, *seipäi* (toht. Pekka Lehtimäen mp.); Sam *vierä* 'vieraita' (huom. *ai > ä*), *hüvi malttä* 'hyviä maltaita', *oikēm puhtä ja hüvi jüvi* (samoin, 1963); Num *valjai*, *karvai pippuroi* (samoin, 1962, 1969);

b) *lamppait*, *seippäit*, *huoneit* -tyyppi: Luv *kyl loukkait ol*, *säynäit*, *matteit pyyrystetti*, *sillo ol hylkkeit enemä*, *siliöi sit ja liukkaista* [kalliot], *ne on kallit vehkeitä* [huom. -i- pro -ei-] (LA 001: 3, 4, 10, 15, 16, 22); EurJ *rukkaita* [NB!] (prof. Terho Itkosen mp. 1957); LapTl *mahrottoma rikkait*, *usioitakki*, *rukkitakki* 'rukiitakin' [NB!] (LA 012: 6, 17, 18); Eura *nit makki,oit malttait* (TY 54: 8); Kiuk *ne ol kippi,oitakki ne* [ämmät] (TY 4: 3); PyhR *lamppait(a) ~ lamppat(a)*, *puhtait(a) ~ puh-tat(a)*, *aika ripi huànet* (Saima Laurikkala 1927, SS), *noit pehmi,oit maita* (TY 66: 24), *puhtit olkki* [huom. -i- pro -ai-] (TY 64: 20); Lait *rümetakkin* 'ruumiitakin', (mutta:) *rūmei* (TY 69: 34), *puhtit* [NB!] (TY 10: 6). Vielä 1860-luvulla *lamppait*, *seippäit* -tyyppi näyt ää J. A. Hahnssonin tietojen mukaan olleen Rauman seudulla yleisin variantti: esim. EurJ *kankkait*, *hylkkeit* ~ (hyvin harvoin) *huanei*, *kuttei*; Raum, LapTl *rikkait*, *äkkeit* ~ LapTl (joskus) *rikkai*, *äkkei*; PyhM *saerait*, *terveit*; Lait *varppait*, *satteit* ~ (hyvin harvoin) *varppai*, *sattei*; Kalan *seippäit*, *tyyreit* ~ (joskus) *seippäi*, *tyyrei* (Suomi II: 7 s. 318—325). *Lamppoi*, *seip-pi* -tyyppisistä muodoista Hahnssonilla ei ole lainkaan esimerkkejä.

Näyttää siltä, että *t*:llinen pääte on säilynyt etenkin possessiivisuffiksin tai liitepartikkelin suojaamana. Mikäli J. G. Toivosen Halikosta mainitsemat (mts. 151) *kancka(i)tan* ~ *kancko(i)tan*, *seippäitän* ~ *seippitän* -muodot ovat faktisia, on *t*:llistä muototyyppiä vielä viime vuosisadan lopulla tavattu possessiivisuffiksin (ja liitepartikkelin) yhteydessä nykyistä paljon laajemmalla alueella. Lopullista ei *lamppaita*, *seippäitä* -tyypin säilyminen ole possessiivisuffiksin tai liitepartikkelin yhteydessäkään ollut, vaan se on joutunut väistymään *ja*, *jä*

Kartta 1

Kartta 2

Kartta 1: ● *lamp-pait, seippäit* (tyyppiä tavattu vielä 1950-luvulla); ○ *lamp-pait, seippäit* (tyyppi esiintyy Hahnssonin ja Toivosen monografioissa, mutta siitä ei ole myöhempiä tietoja); + *puheit, rukkita*. — Kartta 2: ● *lamp-poi, seippi*.

-päätteisen *lamp-paija, seippäijä* -tyypin tieltä. Muutama esimerkki tästäkin tyyppistä: EurJ *rakemustarppejakk*, *rintteijäkki*, *nuhtejakk* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); PyhR *lamp-pai(a-)*, *hamp-pai(a-)*, *puhtai(a-)* (Saima Laurikkala 1927, SS); Kod *ennenGu hüvi malttajakka sai* (TY 36: 7); Kalan *vaattejas, turppajakk* *hakkamas* (SJ 13: 187, 189); Miet *lamp-pajakk*, *hänè lamp-pajas, kärmejäkki* (Terttu Leppänen 1968, MA ja Marja Hiltunen 1973, MA); Mas *vasikoi ol ja lamp-pajakk*, *konèjakk* (SJ 7: 175, 177), *püpikkissi äkkejäkki* (TY 71: 5); MerM *lamp-pajakk*, *venhejäkki* (M.-B. Rokka 1972—1973, MA); Rai *häm barsi noit vättejas* (TY 77: 43); Rus *nit kaunei porssaijas* (TY 78: 26); Rym *no kut_ei sän nit huonejas valmiks* (SJ 5: 233); Sau *varkkajaci 'varkaitakin', minü vièrajan, nit huànijas 'huoneitaan', mu hamijjan 'hameitani'* (Maila Vehmaskoski 1972—1973, MA ja mp:t); Hali *tommot lamp-pojaki se ot suhus vaa ja [susi]* (TY 21: 17); Kis *malttajaki* (toht. Pekka Lehtimäen mp. 1963). Muototyyppi on tuttu myös Hahnssonille ja Toivoselle: *kirveian* (Hahnsson, Suomi II: 8 s. 295; ainoa tämältyyppinen esimerkki), *kankkajan ~ kankkojan, seippäjän ~ seippijän* (Toivonen, mts. 151). Etenkin itäryhmässä ja Turun pohjoispuolella Maskun ryhmässä tavataan possessiivisuffiksin ja liitepartikkelin yhteydessä myös *lamp-pai, seippäi* -tyyppiä; esim. Lok *lamp-pakki 'lamp-paitakin'* (TY 75: 2); Nous *lamp-paiki tapò* (TY 72: 35); MerM *siäl näküs ollu heinäseippäiki* (M.-B. Rokka 1972, MA), *ol viäl viaraikim berkkaji* (TY 12: 3); Pai *lamp-paikin tapetti* (SJ 12: 164); Sau *vaikke lehmil nü nim valjo hamp-poiika ol* (TY 60: 12); Hali *kuim pal sim ol huoniki ja* (TY 23: 1).

Lammas, seiväs, huone -tyyppisten supistumanominien vartalo on alkuaan ollut 3-tavuinen. Niinpä mon. partitiivi on alun perin ollut *ta, tä* -päätteinen: *lampahita, seipähitä, hōnehita*. Rauman seudulla sitkeimmin puolensa pitänyt tyyppi *lamppait, seippäit, huoneit* on siten säännöllisen äännekehityksen tulosta. Entä muut muototyypit? *Lamppai, seippäi, huonei* -tyypin selittäminen ei tuota vaikeuksia. Kyseessä ei ole sekundaarin loppu-*t:n* äännelaillinen kato, vaan koko taivutustyyppi on mukautunut tältä osin 2-tavuisten nominien taivutukseen. 2-tavuisten nominien mon. partitiivi on lounaismurteissa tyyppiä *kalo(i), härkki, nimi* ~ *nime(i), riste(i)* (Ojansuu, LMÄH I s. 105, 208—209).⁴ Vain possessiivisuffiksin ja liitepartikkelin yhteydessä loppuvokaali on voinut säilyä. Esim. EurJ *särjējāki ol ja hau_ēi* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); *kuuseijakka* 'kuusiakaan' (Suomen kansan murrekirja I s. 9); Lait *sūri_akki asti_oi* (TY 11: 6); Kod *komī(j)oi nituijākki, noit lehrejākki* (TY 36: 10, 18); Vehma *miāhet takārējāki teivā* 'takarekiäkin' (TY 79: 17); Miet *aerojākki, kivejākki* (Terttu Leppänen, 1968, MA); Nous *hopi_aissi haulejākki* (TY 37: 22), *tērejākki*, (mutta:) *tērei* (TY 72: 38, 39); Kus *nimējākki* (SJ 6: 194), *rīhi_ākki on tapettu* (TY 48: 12); MerM *noit hau_ējākki, nīm val vihrojaki, mun vaivojan* (M.-B. Rokka 1973, MA ja mp:t); Sau *kuṅ cakārakki sormejas loūkasi, ne ol mu serkujan_ēaik* (Maila Vehmaskoski 1972—1973, MA ja mp:t); Hali *sillo(i)ki* ~ *sillojaki* (Toivonen, mts. 145). Muototyyppi esiintyy myös Hahnssonilla: esim. *ha'ōian* 'hakojan', *madoian* 'matojan', *penkeiän, järveiän, kyljeiän, reeiäkki* 'rekiäkään' (Suomi II: 8 s. 296—297, II: 10 s. 60). Myös *lamppaija, seippäijä* -tyyppi selittyy siis 2-tavuisten nominien vaikutukseksi.

Paitsi supistumanomineja 2-tavujen taivutukseen mukautuminen koskee myös 3-tavuisia nomineja, joiden mon. partitiivit ovat lounaismurteissa yleisesti tyyppiä *vasiko(i), perūni, sukkelī* (ks. Ojansuu, LMÄH I s. 105, 208—209). Esim. EurJ *tarikoi, vikāḥḥei* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); Raum *silakoi* (LA 003: 15); Eura *vasikoi, lukukinkerei* (LA 004: 5, 17); PyhR *ahvenoi, mansikoi, vikättei* (prof. Terho Itkosen mp. 1957), *palveljoi* (TY 64: 18); Kalan *piāni eluko ja kaikki vasiko* (SJ 13: 171); Lok *silākoi ja berūni* (TY 75: 20); Miet *elūkoi* (Marja Hiltunen 1973, MA); MerM *mansikoi, silākoi, elūkoi* (M.-B. Rokka 1973, MA); Vel *rusinoid ja väskūni, kumūni* (TY 91: 13, 32); Pai *nūt tuāhinqappaleiki* (TY 41: 6); Hali *elūkoi, silākoi* (SJ 9: 247, 251), *lapseroikaleiki* (TY 73: 6); Muurl *penikoi* (SJ 9: 245). Vain Rauman seudulla tavataan tässäkin tapauksessa rinnalla *t:l*llisiä *vasikoi, perūni* -tyyppisiä muotoja; esim. Luv *hakatti ahvenoi, piisameita, rusakoi_ei oll_ollu, keitetyit krapui* (LA 001: 5, 24, 28, 32); EurJ *tarikoitas* [huom. poss.suff.] (prof. Terho Itkosen mp. 1957); LapT1 *semssi käsittämättömit*

⁴ Esim. Luv *semmotti merroi, piāni särkki* ~ [käytiin] *hakemas särjei syksyl* (LA 001: 5, 6); EurJ *simmoḥḥi nimei* (TY 20: 10); PyhR *nūt ahvenit ja särjei* (TY 66: 32); KarT1 *semmoši pikei* (TY 31: 18); Nous *linnui ja orāvi ja hirvei, männūn taimēi* (TY 72: 13); Rym *sūri musti tommoši ukkosē pilvei, eri nimei* (SJ 237, 240); Pern *vanhoi käsei* (TY 27: 15), *nuari väkkei, nūt sulkuportei* (TY 29: 22).

— — *räkninkeit, aika truuutilise rusinoit ja, viä lapi flikoilt terveksit* (LA 012: 21, 32); *Kiuk kävè ním paljo noit pütäjäoit, asti,oit* (TY 4: 3, 7); *Hin simmoðði vartevi kaunei küseçaräkoita* (TY 74: 30); *PyhR mnü ahvenoitan* [huom. poss.suff.] (prof. Terho Itkosen mp. 1957), *semssi palveljoitaki* [huom. liitepart.] (TY 64: 18); *Lait keitetim perünit* (TY 10: 8). Vielä Hahnssonin aikaan *t*:llinen *harakoi*-tyyppi on ollut alueella paljon yleisempi; rinnalla on kuitenkin ollut jo *harakoi*-tyyppiäkin: esim. *EurJ silakoi*, *LapTl, Raum kalppioit*, *PyhM, Kalan penikoit*, *Lait vasikoit* ~ *LapTl harakoi, makkioi* (Suomi II: 7 s. 278—299, missä myös lisäesimerkkejä). Myös Toivonen on kirjannut Halikosta *ta*-päätteistä muoto-tyyppiä, tosin vain possessiivisuffiksin tai liitepartikkelin yhteydessä: *harako(i)-tan, permonoitaki* (mts. 144, 146). 2-tavuisten nominien mallin mukaan esiintyy 3-tavujenkin mon. partitiivissa omistusliitteen tai liitepartikkelin yhteydessä yleisesti *ja, jä* -päätettä; esim. *EurJ, Raum, Kalan kuusistoian* (Hahnsson, Suomi II: 8 s. 296; Hahnssonin mukaan tavallisemmin kuitenkin *kuusistoitan*); *EurJ mün Dadikoijan, tarikoijan* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); *Kiuk pükaukaloijjakkin* (TY 4: 8); *PyhR mnü mansikojan* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); *PyhM siläkoijakki* (TY 50: 6); *Miet elükojakk, häne elükojas* (Marja Hiltunen 1973, MA); *Kus hallti,ojaki* (SJ 6: 201); *Pai mü mansikoja* (prof. Terho Itkosen mp. 1957); *Hali harakojan, permono(i)ki* ~ *permonojaki* (Toivonen, mts. 144, 146); *Pern hene avanojas* (prof. Terho Itkosen mp. 1957; 3-tavuisten nominien mon. partitiivin kehityksestä ks. myös Terho Itkonen, Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa s. 30—33).⁵

Supistumanominien ja 3-tavuisten nominien mukautuminen 2-tavujen tai-vutukseen ei rajoitu lounaismurteisiin, vaan *lampai, seipäi* -tyypin alue ulottuu Uudellamaalla Nurmijärvelle saakka, *vasikoit* t. *vasikkoi* -tyypin alue sitäkin kauemmaksi kaakkoishämäläisiin murteisiin asti.⁶

Mikä on sitten *lamppoi, seippi, huoni* -tyypin selitys?

Edellä *lamppai, seippäi, huonei* -tyypin yhteydessä kävi ilmi, että supistumanominien mon. partitiivin (ja samoin mon. genetiivin) päätte on pyrkinyt mukautumaan 2-tavuisten nominien taiputukseen. 2-tavuisten *a-*, *ä-* ja *e-*vartaloisten nominien ja *lammas, seiväs, huone* -tyyppisten supistumanominien monikkotai-

⁵ Paitsi possessiivisuffiksin tai liitepartikkelin yhteydessä *ja, jä* (resp. *ja, jä*) -päätteinen muoto voi joskus esiintyä yksinäänkin. Muutama esimerkki: *KarTl semmossi töllejä* (TY 31: 10; voi olla yleiskielen vaikutustakin), *Nous kiveijä* (TY 37: 14), vrt. Säky *järvei(ä)* (Ikola, ASMÄH I s. 139); *Hin lüätti seippäijä püstö vä* (TY 74: 30); *TaiS lamppaja* (Jalmari Saario 1925, SS), *Myn huänei, A* (Anna Rekola 1929, SS), *hamppai, A* (J. Suomalainen 1901, tark. Anna Rekola 1929, SS); *EurJ tadikoija* (prof. Terho Itkosen mp. 1957). Tämänäyttypisiä tietoja on kuitenkin vähän.

⁶ *Vasi(k)koi*-tyypin levikistä ks. Lindén, KHMÄH I s. 4; Terho Itkonen, Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa s. 32—33; Paronen, Et.hämäl. murt. kielimaantiedettä s. 88—94. *Lampai*-tyypin levikistä ks. Kettunen, SM III A kartta 213 ja Paronen, mts. 95—102. Kettusen kartta on Keski-Uudenmaan kohdalla hieman epäselvä; prof. Terho Itkosen ystävällisen tiedon mukaan Nurmijärvi on vielä *lampai*-tyypin aluetta, Tuusulassa sitä vastoin on jo valtatyyppinä *lampait* (samoin Paronen, mp.).

vutuksessa on kuitenkin ollut vanhastaan toinenkin ero: se, että alkuaan 2-tavuisten nominien monikkovartaloissa tavataan kantasuomen peruna *a*-vartaloissa muutos *ai* > *oi* tai *ai* > *i*, *ä*-vartaloissa *äi* > *i* ja *e*-vartaloissa *ei* > *i*. Tähän muutokseen eivät kantasuomen jälkeiset vokaalisupistumat ole osallistuneet. Juuri pääteaineksen yleistyksen luontevaa jatkoa on ollut sellainen muutos, joka on tasoittanut 2-tavuisten nominien ja supistumanominien eron vartalonkin puolella: supistumanominien monikkovartaloon on pyritty omaksumaan 2-tavuisten monikkovartalon vokaalisuhteet.

Juuri lounaismurteissa on tällaiselle kehitykselle ollut eräitä erikoisedellytyksiä. Nehän ovat ainoat suomen murteet, joissa jälkitavujen pitkät vokaalit ovat lyhentyneet. Tämä on samalla merkinnyt sitä, että lounaismurteissa on alkuperäisten 2-tavuisten nominien ja supistumanominien välinen ero hävinnyt yksikön vokaalivartaloisista muodoista, ja näin on ollut tie auki 2-tavuisten nominien taivutukseen mukautumiseen myös monikon muodoissa.⁷ Siihen, että kyseessä on 2-tavuisten nominien ja supistumanominien taivutuseron hämärtyminen, viittaavat myös päinvastaiset tapaukset, joissa 2-tavuista nominia on taivutettu ikään kuin supistumanominia. Esim. Raum *hakatti* — — *varttail* 'varstoilla' (LA 003: 27); Myn *ohraist* 'ohrista' (TY 76: 8); Nous *määräi* 'mäyriä', *kärppäi* 'kärppiä' (TY 72: 2); Lemu *rautlan gamertta* (*i*) *llakkan* *ciini* 'rautalankamerroillakaan' (TY 62: 22); Pai *pullai* 'pullia', *patjaiks* 'patjoiksi' (SJ 12: 165, 181); Sau *ei nis mitte ohjai ollu* [härillä] (prof. Terho Itkosen mp. 1957); Sau *tarkkai poikki* (Maila Vehmaskoski 1973, MA); Särkisalo *ko tul noit tähkäi paljo, sävi penkkai* 'penkkoja' (TY 52: 5, 7, 13); SuoJ *simmossi ümai* 'uumia' (TY 61: 24). Näitä tapauksia on tosin paljon vähemmän kuin niitä, joissa supistumanomini on mukautunut 2-tavujen taivutukseen, mutta myös ne osaltaan kuvastavat niitä yleistystendenssejä, jotka lounaismurteissa ovat syntyneet alkuperäisten taivutustyyppierojen sekaannuttua.⁸

⁷ Eniten tavataan mukautumista 2-tavuisten malliin monikkomuodoissa, etenkin mon. partitiivissa. On myös sporadisia tietoja tapauksista, joissa mukautuminen on ulottunut yksikön taivutusmuotoihin sekä *-inen*-johdoksiin. Esim. Sau *heil o sin monta huonta, tuorta* ~ (harv.) *tuoret* (*ta*) (Maila Vehmaskoski, 1972—1973, MA ja mp:t); Hali *kolme käreme* 'kolme kääremettä', *kärminem baik* 'käärmeinen paikka' (TY 21: 16); Kis *satine süksü* 'sateinen syksy' (prof. Terho Itkosen mp. 1961); KarL *kärmi* 'käärme', *mihen ahte* 'ahteeseen' (toht. Pekka Lehtimäen mp.); Num *satinen suvi* (samoin, 1962); Sam *harmä sukkalankä* 'harmaata sukkalankaa' (samoin, 1963); Pus *ei minkännäköist vika sihem porsäj jänü* (samoin, 1963). Lisäksi mukautumista esiintyy myös *ahdas*, *puhdas*, *ahne* -tyyppisten adjektiivien komparatiivi- ja superlatiivimuodoissa. Näissä mukautumien levikki kuitenkin poikkeaa jossain määrin monikkotaivutuksessa ilmenevästä mukautumisesta.

⁸ 2-tavuisten nominien vaikutukseen supistumanominien taivutuksessa on väitöskirjassaan viitannut Paul Alvre (Morfologis-äännehist. tutk. s. 610, 635). Hänen perustelunsa (s. 610) ei kuitenkaan vaikuta pitävältä. Hänen mukaansa on nimittäin pyritty tällä keinoin erottamaan muuten lounaismurteissa osin yhteen langenneet supistumanominien yks. ja mon. muodot toisistaan. Levikkiseikat osoittavat kuitenkin selvästi, että *oi*-llisten ja *i*-llisten muotojen lähtökohtana on nimenomaan mon. partitiivi, ja siinä ei mitään yhteenlankeamista ole ollut uhkaamassa (yks. partitiivi on tyyppiä *lammast, seiväst, huonet*). Kyseessä on pikemminkin ollut vain pyrkimys taivutuksessa ilmenevän monimallisuuden yksinkertaistamiseen, sama ilmiö, joka verbintaivutuksen puolella ilmenee supistuma- ja ei-supistumaverbien osittaisena yhteenlankeamisena.

Näyttäisi siis hahmottuvan seuraavanlainen kolmivaiheinen kehitys: 1) *lampahita* > *lamppait* (äänneläillisesti), 2) *lamppait* > *lamppai* (mukautuminen 2-tavujen taivutukseen), 3) *lamppai* > *lamppoi* (edelleenmukautuminen 2-tavujen taivutukseen). Tämä vaihteellisuus näkyy myös tyyppien murremaantieteessä. Pisimmälle eli kolmanteen vaiheeseen kehitys on ehtinyt osassa itäryhmää (Sauvo, Halikko, Pertteli, Muurla, Perniö, Särkisalo, Kisko, Suomusjärvi ynnä Länsi-Uudeltamaalta Karjalohja, Sammatti ja Nummi) sekä pohjoisryhmässä Rymättylän—Maskun—Kustavin seuduilla. Pääasiassa toisen vaiheen kannalla on pohjoisryhmän keskiosa, ja vanhinta kantaa edustavat sitten pohjoisryhmän pohjoisimmat pitäjät, missä *t*:llistäkin *lamppait*-tyyppiä yhä jonkin verran tavataan.

Täysin poikkeukseton ei hahmoteltu kehitys ole. Siitä ovat osoituksena *lamppait*-tyypin alueelta kirjatut *puhtit*, *rukkita*-tapaukset sekä Toivosen Halikosta mainitsemat *kankkoitan*, *seippitän*-muodot. Rauman seudun *puhtit*, *rukkita*-tapaukset jäivät murteen yleisedustuksen kannalta poikkeukselliseksi; niiden viitearvoa ei kuitenkaan voi kieltää. Supistumanominien ja 2-tavuisten nominien taivutuksen osittaisesta yhteenlankeamisesta on ollut seurauksena se, että 2-tavuisten nominien monikkovartalossa ilmenevät vokaalivaihtelut on ajan mittaan pyritty heijastamaan myös supistumanominien monikkovartalon muodostukseen, vaikka taivutustyyppien ero on pääteaineksen osalta säilynyt. Päätteiden erilaisuus on kuitenkin jarruttanut supistumanominien monikkovartalon mukautumista 2-tavujen taivutukseen. Niinpä mukautumiskehitys ei Rauman seudulla ole päässyt muutamaa sporadista tapausta pitemmälle. Myöhemmin myös tälle alueelle on levinnyt yleislounaismurteinen *t*:tön *lamppai*, *seippäi*-tyyppi, jonka tieltä *t*:llinen *lamppait*, *seippäit*-tyyppi on joutunut väistymään. Tämän jälkeen ei myöskään (*lamppoit*), *puhtit*, *rukkita*-tyypillä ole enää ollut yleistymisedellytyksiä. Halikon omistusliitteiset *kankkoitan*, *seippitän*-tapaukset selittyvät puolestaan toisin. Murteessa on kehityksen *kankkai* > *kankkai* > *kankkoi* tietä päädytty vaihteluun *kankkai* ~ *kankkoi*. Kuitenkin possessiivisuffiksien ja liitepartikkelin yhteydessä on *t*:llinen päätevariantti säilynyt poikkeuksellisen pitkään, ja se on *kankkai* ~ *kankkoi*-vaihtelun synnyttyä voinut liittyä joko vanhempaan *kankkai*- tai uudempaan *kankkoi*-vartaloon. Halikon *kankkoitan*, *seippitän*-muotojen perusteella ei siis voi päätellä, että vartalovokalismien mukautuminen olisi lounaismurteissa (paitsi sporadisesti Rauman seudulla) ollut vanhempi ilmiö kuin *lamppait* > *lamppai*-kehitys.

Mikäli nyt hahmoteltu selitys on hyväksyttävissä, se viittaa lähinnä omapohjaiseen lounaismurteiseen kehitykseen. Ennen kuin selitystä kuitenkaan voidaan pitää lopullisena, on yritettävä selvittää, mikä on *lambu*, *teibu* ~ *teibi*, *õni*-tyypin asema viron murteissa ja mitä päätelmiä ilmiön iästä on tehtävissä.

Edellä oli puhetta siitä, että viron murteissa vokaaliloppuista *lambu*, *teibu* ~ *teibi*, *õni*-tyyppiä tavataan kahtaalla: viron länsimurteissa ja Koillis-Viron

rantamurteissa. Länsiviirolainen *lambu*, *teibu* ~ *teibi* -tyyppi jää paljon laaja-aluueisemman *D*-loppuieen *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid* -tyyppiin sisään. Koillis-Viiroa vokaaliloppuinen mon. partitiivi puolestaan rajautuu viiroa keskimurteiden pohjoisossissa yksinomaieeen *lambaid*-tyyppiin. Onkin syytä tarkastella Länsi- ja Koillis-Viiroa edustusta erikseen.

Länsi-Viiroa murteiden kannalta ongelmana on ennen kaikkea se, miten *D*-loppuinen *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid* -tyyppi on syntynyt. Vokaaliloppuinen *lambu*, *teibu* ~ *teibi* -tyyppi näyttää nimittäin jo murremaantieteellises-tikin *D*-loppuieen muototyypin edelleenkehittymältä. Länsiviirolaisten murteiden tarkka tuntija dos. Aino Valmet on kiinnittänyt huomiota siihen, että kaikkialla, missä *D*:llinen *lambud*, *teibid* -tyyppi esiintyy, tavataan myös tyyppi *matalud* tai *matalid* ja vastaavasti siellä, missä esiintyy *D*:töntä *lambu*, *teibi* -tyyppiä, tavataan myös *D*:tön *matalu* tai *matali* -tyyppi (vrt. edellä olevia esimerkkejä sekä Saareste, VEMA kartta 91). Vaikka nykyiset synkroniset yhtäläisyydet eivät tietenkään välttämättä merkitse historiallisen kehityksen yhteyttä, ne voivat kuitenkin antaa viitteitä siitä, miten diakroniaa on tulkittava. *Lammas*, *seiväs* -tyyppisten supistumanominien ja 3-tavuisten ei-supistumanominien taivutuksen nykyinen vastaavuus saattaisi viitata siihen, että viiroa länsimurteiden *lambud*, *teibid* ja *lambu*, *teibi* -tyyppiä selitettäessä on harkittava nimenomaan alkuaan 3-tavuisten nominien vaikutusta. Tällöin *lambud*, *teibid* -tyypin *-ud*, *-id* -aines olisi peräisin *matalud*, *matalid* -tyyppisistä mon. partitiiveista. Selityksen etuna on se, että se ratkaisisi muuten hankalan kysymyksen *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid* -muotojen *D*:stä. *Lambu*, *teibi* -tyypin *D*:ttömyys olisi sitten 2-tavuieen *jalcu*, *ärçi* -tyypin vaikutusta (aivan samoin kuin *matalu*, *matali* -muodotkin). Selityksellä on kuitenkin pari heikkoutta. Se on ensinnäkin mutkikas: olisi oletettava kahdensuuntaista mukautumista, nimittäin ensin 3- ja sitten 2-tavuisten ei-supistumanominien taivutukseen. Toiseksi on vaikea osoittaa supistumanominien ja alkuaan 3-tavuisten ei-supistumanominien taivutuksesta sellaisia yhtymäkohtia, jotka olisivat voineet näin pitkälti mukauttaa supistumanomineja 3-tavujen taivutukseen.

Sitä vastoin 2-tavujen ja supistumanominien kesken tällainen vaikutusyhteys on voinut luontevasti syntyä: yhdistävänä seikkana ovat myös viiroa murteissa olleet jälkitaavujen pitkien vokaalien lyhettyä yks. vokaalivartaloiset muodot. On mahdollista, että tämä yksikkövartalon samuus on pyritty heijastamaan myös monikkovartaloon; näin 2-tavuisten *a*, *ä* -vartaloiden vaihtelu *a* ~ *u* tai *i*, *ä* ~ *i* on tullut koskemaan myös supistumanominien monikkovartalon muodostusta. *Lambud*, *teibid* ja *lambu*, *teibi* -tyyppien *u* ja *i* olisivat siis sittenkin mukautumaa 2-tavuisten nominien taivutukseen. Tämän selityksen vaikeutena on puolestaan *lambud*, *teibid* -tyypin *-D*. Pitäisi olettaa, että mukautuminen 2-tavuisten nominien taivutukseen olisi koskenut ainakin aluksi vain

dentaalia edeltävää vokaaliainesta (*laṃbaid* → *laṃbud*).⁹ Vasta sen jälkeinen edelleenmukautuminen olisi saattanut *laṃbud*, *teibiD* -tyyppin täysin 2-tavuisen *jalcu*, *ärci* -tyyppin tasalle. Selityksen tueksi voidaan kuitenkin viitata Rauman murteen *puhtit*, *rukkita* -tapauksiin, joissa myös vain vartalovokaalisto on mukautunut 2-tavujen taivutukseen.

Koillis-Viron rantamurteiden *laṃbo*, *laṃbu*, *teibu* ~ *teibi* -esiintymien kanalta ei kumpikaan selitys näytä kovin hyvin sopivan. Toisin kuin länsiviroilainen *laṃbu*, *teibu* ~ *teibi* -tyyppi Koillis-Viron rantamurteen *laṃbo*, *laṃbu*, *teibu* ~ *teibi* ei rajaudu *laṃbud*- tai *laṃbiD*- vaan *laṃbaid*-tyyppin alueeseen (vrt. Saareste, VEMA kartta 91). On kuitenkin merkkejä siitä, että myös rantamurteessa on aiemmin tavattu välittävä *D*-loppuinen muototyyppi; Hornungilla nimittäin esiintyy kieliopissaan rinnan muodot *Wöraid* ~ *Wörid* ~ *Wöri* 'vieraita' sekä *Kindaid* ~ *Kindiid* 'kintaita' (Grammatica Esthonica s. 19, 36). Kun vokaali- ja *iD*-loppuisia muotoja ei viron keskimurteiden koillisosassa tavata, on hyvin mahdollista, että kyseessä on nimenomaan Koillis-Viron rantamurteiden vanha edustus (Aino Valmet, ESA IX s. 76—77). Sittenmin *D*-loppuinen tyyppi olisi joutunut väistymään toisaalta ekspansiivin *laṃbaid*, *teibaid*, *ōneid* -tyyppin, toisaalta 2-tavuihin edelleen mukautuneen *laṃbu*, *teibu* ~ *teibi*, *ōni* -tyyppin tieltä; vain harvoissa tapauksissa (esim. Lüg *valcid*, *ōicid*, *raskid*) olisi rantamurteiden vanha kanta säilynyt nykypäiviin asti.¹⁰ Tietysti on myös mahdollista, että *laṃbo*, *laṃbu*, *teibu* ~ *teibi* -tyyppiin olisi rantamurteissa tultu suoraan *laṃbaid*-tyypistä; tällöin olisi vartalovokaaliston mukautuminen ja siirtyminen *D*:ttömiin muotoihin tapahtunut yhtäaikaa. Mutta kuinka siinä tapauksessa selittyisivät Hornungin *D*-loppuiset muodot?

Entä mikä on sitten ilmiöiden kronologia? Hornungin *Wöraid* ~ *Wörid* ~ *Wöri* ja *Kindaid* ~ *Kindiid* -muodoista oli jo puhetta; lisäksi hänellä esiintyvät ainakin muodot *Kaldaid* ~ *Kaldo*, *Taewaid*, *Wargid* 'varkaita', *Warbid* 'varpaita', *Kirwiid* 'kirveitä', *Möttid* 'ajatuksia', *Ridid* 'vaatteita', *honiid* ~ *Honi* 'huoneita' (Grammatica Esthonica s. 18, 19, 36, 51, 52). Myös Thor Hellellä tavataan vaihtelupari *lambo* ~ *lambaid* (Kurtzegefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache s. 18; lisäesimerkkejä vanhan kirjaviron edustuksesta ks. Aino Valmetin tutkimuksesta Pluurali partitiiv XVII sajandi lõpu eesti kirjakeeles, ESA IX s. 63—83, erityisesti s. 76—78). Tiedot viittaavat siihen, että virossa sekä vokaaliloppuinen että *-iD* (*-uD*?) -loppuinen muototyyppi ovat verraten vanhoja. Sitä vastoin vanhasta kirjasuomesta ei *lamppoi*, *seippi* ta;

⁹ Myös tähän mahdollisuuteen — nimenomaan diakronisena selityksenä — on dos. Aino Valmet kiinnittänyt huomiotani.

¹⁰ Mahdollisesti *laṃbaid*-tyyppin ekspansio heijastuu myös rantamurteessa tavattavien *muṣtaid*-tyyppisten muotojen synnyssä. Esim. Kuu *lestaid* 'kampeloita' (Ann Kask, mts. 41, 48, 157); VNg *rahaid* 'rahoja' (AES 119: 37); Jöh *muṣtaid* 'mustia', *kaūraid* 'kauroja' (AES 46: 15; vrt. myös Saareste, VEMA kartta 90). Siinä vaiheessa kun *laṃbu*, *teibu* -tyyppi on väistynyt *laṃbaid*, *teibaid* -tyyppi tieltä, on muutos saattanut sporadisesti ulottua myös alkuaan 2-tavuisiin *jalcu*, (*h*)*ärci* -tyyppiin muotoihin.

puhtit -tyyppisiä muotoja löydy.¹¹ Vanhimmat tiedot lounaismurteiden *lamppoi*, *seippi* -tyypistä ovat vasta 1800-luvun loppupuolelta: Kiskon—Karjalohjan seuduilta vuodelta 1872 (Salonius, Suomi II: 10) ja Halikosta vuodelta 1889 (Toivonen, Suomi III: 2). Tuolloisesta levikistään päätellen muototyyppi varmaan on jonkin verran vanhempikin, mutta ei näytä olevan syytä viedä sen syntyä vanhimpaan kirjasuomeen saakka. Tiedot *puhtit*-tyypistä ovat vieläkin nuorempia; sitä ei esiinny J. A. Hahnssonin laajassa Rauman murteen muotoopillisessa tutkimuksessa, joka ilmestyi 1860-luvulla (Suomi II: 6—10).

Näyttää siltä, että lounaismurteiden ja viron supistumanominien mon. partitiivimuodot ovat näennäisestä yhtäläisyydestään huolimatta eriaikaisen ja luonteeltaan erilaisen rinnakkaiskehityksen tulosta. Lounaismurteiden kehityksessä voitiin nähdä kolme vaihetta: 1) *lamppait*, 2) *lamppai*, 3) *lamppoi*, jotka kaikki ovat yhä murteessa edusteilla. Lounaismurteiden kannalta olennainen on 2. vaihe: vasta kun supistumanomininit ovat pääteainekseltaan mukautuneet 2-tavuisten nominien taivutukseen, on mukautuminen ulottunut koskemaan myös vartalovokalismiakin. Ajoituksen kannalta on kiintoisaa, että paitsi *lamppoi*, *seippi* -tyyppiä myös *lam(p)pai*, *sei(p)päi* -tyyppiset muodot näyttävät olevan vanhimmassa (1500-luvun) kirjasuomessa tuntemattomia.¹² *Lamppai*, *seippäi* -tyypin yleistymisen on kaikesta päätellen päässyt vauhtiin aikaisintaan 1600-luvulla. 1800-luvun loppupuolelle mennessä tyyppi oli ehtinyt levitä koko lounaismurteiden alueelle (Rauman seudulle tosin vasta orastavana) sekä lounaismurteista Länsi-Uudenmaan puolelle. Viimeistään 1800-luvulla kehitys on johtanut lounaismurteiden itäryhmässä 3. vaiheeseen, *lamppoi*, *seippi* -tyyppisten muotojen syntyyn. Vajaat sata vuotta myöhemmin, 1950-luvulla, tilanne on jälleen toinen: *lamppai*, *seippäi* -tyyppi on lähes täysin syrjäyttänyt vanhemmat *lamppait*, *seippäit* -muodot myös pohjoisryhmän pohjoisimmissa pitäjissä. Samaan aikaan *lamppoi*, *seippi* -tyypin alue on laajentunut myös Turun pohjoispuolisiin pitäjiin: muototyyppi on jo verraten yleinen Maskun ryhmän murteissa, ja ensimmäiset esiintymät on kirjattu Rauman murteenkin alueelta.

Viron murteiden osalta kehitys näyttää erilaiselta. Vaikka *lampud*, *teivid* ja

¹¹ Vanhassa kirjasuomessa on pari tapausta, jotka näyttäisivät kuuluvan käsiteltävään muototyyppiin: Agricola: ioca väiuattijn reetoilda Inhimisilde (Teokset II s. 614) ja Finno: häpiälisist ja riettoist lauloist (Virsikirjan esipuhe; Rapola, Vanhan kirjasuomen lukemisto s. 51). Kyseessä ovat kuitenkin suunnilleen samaa merkitsevän *rietta*-sanan muodot (ks. Suomen kielen etymologinen sanakirja III); vrt. Agricola: colme rietta hengie (II s. 703), häpielinen himo, Rieta halaus ia se ahneus (II s. 559).

¹² Ks. Rapola, SKH I s. 154—155 sekä Agricolan, Martin, Upsalan evankeliumikirjan fragmentin ja Westhin osalta lisäksi Ojansuu, Suomi IV: 7 s. 50—51; Airila, Suomi IV: 14 s. 38; Penttilä, Suomi V: 13 s. 67. Myöskään Finnolta en ole tavannut *lam(p)pai*, *sei(p)päi* -tyyppisiä muotoja. Ojansuu tosin mainitsee Agricolalta poikkeuksellisen muodon vanho räpelei (mp.). Vanhimmillä kirjoittajilla esiintyy jopa *h*:llistä asua, esim. Westh: Sairahita (SKM I s. 55), Upsalan evankeliumikirjan fragm.: lampahita (Suomi 101 s. 112).

lambu, *teibi* -tyyppien historia kaipaakin vielä lisävaloa, on länsimurteiden ja ilmeisesti myös rantamurteiden osalta lähdettävä oletuksesta, jonka mukaan ensiksi on supistumanominien partitiivimuodoissa (osin myös muissa monikon sijoissa) tapahtunut vartalovokaaliston mukautuminen 2- (tai mahdollisesti 3-) tavuisten nominien taivutukseen. Vasta sen jälkeen on 2-tavuihin mukautuminen murteittain tullut koskemaan myös päätteen dentaaliainesta. Viron kannalta muutosvaiheet voi siis kaavoittaa: 1) *lampait(a)*, 2) *lambud*, 3) *lambu*. Olennainen ero lounaismurteiden ja viron murteiden välillä on se, että lounaismurteista tyyppi *lamppoi*, *seippi* puuttuu miltei kokonaan, viron murteissa puolestaan *lamppai*, *seippäi* -tyyppi on lähes tuntematon.¹³ Näin ollen kehityksen kulku lounaismurteissa ja virossa on ollut erilainen, vaikka sekä lähtökohta että lopputulos ovat kummallakin taholla samat.¹⁴

(Jatkuu seur. vihkossa.)

¹³ Tyyppistä on aineistossani tietoja vain Kuusalusta, esim. *raskai*, *huonei*, *surrei* ~ *varga* 'varkaita' (Ann Kask, mts. 157). Kuusalun suhteet ovat kuitenkin niin monensuuntaisten yleistystendenssien hämmentämät, ettei pelkästään niiden varaan voi perustaa oletusta *lampai*-tyypin aiemmasta laaja-alaisuudesta viron murteissa.

¹⁴ Lounaismurteiden osalta on vielä huomautettava yhdestä seikasta. Ne alueet, missä *lamppoi*, *seippi*, *huoni* -tyyppi on kaikkein vahvimmin edusteilla ja missä se myös ilmeisesti ensiksi on saanut jalansijaa, ovat järjestään verraten lähellä rannikon ruotsalaisasutuksen rajaa. Kun kyseessä on aivan ilmeisesti taivutusopin järjestelmän yksinkertaistuminen, on kaksikielisyyden vaikutus kehityksen liikkeellepanijana ja/tai vauhdittajana hyvin mahdollinen.

Genitiv und Partitiv Pl. in den finnischen Südwestdialekten und im Estnischen

Vergleich der Übereinstimmungen

Heikki Paunonen

Die Beziehungen zwischen den Südwestdialekten des Finnischen und dem Estnischen haben die Forscher schon lange beschäftigt. Erinnern doch z.B. zahlreiche Besonderheiten der Laut- und Formenlehre beiderseits erstaunlich stark aneinander. Die meiste Aufmerksamkeit galt bisher den Übereinstimmungen in der Lexik; mit ihnen befassten sich u.a. Lauri Hakulinen, Andrus Saareste und Terho Itkonen. Diese Ergebnisse weisen eindeutig darauf hin, dass von allen finnischen Dialekten gerade die Südwestdialekte dem Estnischen am nächsten stehen. Doch genügt diese Tatsache noch nicht als Begründung dafür, dass auch die Übereinstimmungen in der Laut- und Formstruktur ohne weiteres auf gemeinsame Herkunft zurückgehen. Auch eine mögliche Parallelentwicklung muss berücksichtigt werden.

Der Artikel behandelt einige solche südwestfi. Partitiv- und Genitivformen des Plurals, die in anderen finnischen Dialekten teils oder ganz fehlen, aber offenbar in den estnischen Mundarten Entsprechungen besitzen.

In den Südwestdialekten begegnet im Part. Pl. der Kontraktionsnomina, d.h. der Wörter vom Typ *lammas, seiväs, huone* sowie der Adjektive auf *-*eda, *-edä*, der Typ mit *oi* oder *i*: *lamppoi, seippi, huoni, korkki*. Fast aus dem ganzen Gebiet der Südwestdialekte liegen Belege für diesen Flexionstypus vor, wenn er auch in den Mundarten östlich von Turku deutlich allgemeiner ist als nördlich davon; in den Mundarten der Gegend von Rauma ist der Typ sehr selten.

Dieser Flexionstyp hat einen deutlichen Vergleichspunkt: den pluralischen Partitivtyp *lamBu, teiBu ~ teiBi, õni, kõrGi* in einem Teil der estnischen Westdialekte sowie in den Küstendialekten Nordostestlands. Der westestnische Typ *lamBu, teiBi* liegt innerhalb des Beleggebietes des

ausgedehnteren Typs *lamBuD ~ lamBiD, teiBuD ~ teiBiD*. Der Typus *lamBu, teiBi* von Nordostestland grenzt wiederum an den Typ *lamBaiD, teiBaiD, õneiD*.

In den Südwestdialekten begegnet der Typ *lamppoi, seippi, huoni, korkki* nirgends ausschliesslich, sondern im gesamten Raum tritt der pluralische Partitivtyp *lamppai, seippai, huonei, korkkioi* auf, der allgemein hinsichtlich seiner Vokalverhältnisse um einen Grad erwartungsgemässer ist. Ausserdem erscheint in der Gegend von Rauma als heute bereits seltene Variante der auf *-t* endende Typ *lamppait, seippait, huoneit, korkkioit*.

Der Part. Pl. der Kontraktionsnomina geht zurück auf eine ursprünglich auf *-ta, -tä* ausgehende Form **lampahita, *seipähitā, *hõnehita*. Der in der Gegend von Rauma am längsten erhaltene Typ *lamppait, seippait, huoneit* ist somit das Ergebnis regelmässiger Lautentwicklung. Der Typ *lamppai, seippai, huonei* beruht hinsichtlich seiner *t*-losigkeit auf dem Einfluss zweisilbiger nichtkontrahierter Nomina; deren Part. Pl. lautet in den Südwestdialekten z.B. *kalo(i), härkki, nimi ~ nime(i) riste(i)*.

In der Flexion der zweisilbigen nichtkontrahierten Nomina und der Kontraktionsnomina vom Typ *lammas, seiväs, huone* gab es von jeher noch einen anderen Unterschied: in den Pluralstämmen der ursprünglichen *a, ä*-Stämme begegnet als Erbe aus dem Urfinnischen der Wandel *ai > oi, ai > i, äi > i* sowie in den *e*-Stämmen *ei > i* (z.B. *kala*: Pluralstamm *kaloi*-). An diesen Veränderungen haben die nach dem Urfinnischen eingetretenen Vokalkontraktionen nicht teilgenommen (z.B. *lammas*: Pluralstamm *lampahi- > lampai*-). In den Südwestdialekten sind jedoch nach der Kürzung der langen Vokale in den nichtersten Silben die singularischen Vokalstämme der ursprünglichen zweisilbigen Nomina und

der Kontraktionsnomina vom Typ *lammas*, *seiväs*, *huone* zusammengefallen (z.B. *kala*: Singularstamm *kala-*, vgl. *lammas*: Singularstamm *lampaha* > *lampä-* > *lampa-*). Eine Folge dieses Zusammenfalls war, dass die Tendenz entstand, die ursprünglich nur für die zweisilbigen Nomina charakteristischen Stammwechsel auch bei den Kontraktionsnomina zu verallgemeinern (*lamppai* → *lamppoi*, *seipäi* → *seippi*, *huonei* → *huoni*).

In den Südwestdialekten hat sich offenbar eine Dreiphasenentwicklung vollzogen: 1. *lampahita* → *lamppait* (lautgesetzlich), 2. *lamppait* → *lamppai* (Anpassung an die Flexion der zweisilbigen Nomina), 3. *lamppai* → *lamppoi* (weitere Angleichung an die Flexion der Zweisilbler). Auch diese Entwicklung hat Ausnahmen gehabt. In der Gegend von Rauma, wo sich das *-t* vom Typ *lamppait* lange erhielt, begegnen sporadisch Formen, in denen sich der Stammvokalismus an die zweisilbigen Nomina angeglichen hat, während das *-t* erhalten ist (*puhtit* Part. Pl. 'sauber', *rukkita* Part. Pl. 'Roggen').

In den estnischen Dialekten sieht die Entwicklung im Prinzip anders aus. Der Typus *lambu*, *teibi*, *õni* in Westestland liegt innerhalb des Gebietes von dem auf *-ud*, *-id* endenden Typ *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid*, *õnid*. Es sieht denn auch so aus, als sei der auf Vokal ausgehende Typ in diesem Fall die Weiterentwicklung des auf *-ud*, *-id* endenden Typs. Problematischer ist das Element *-ud*, *-id* im Typus *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid*. Hier ist entweder eine Einwirkung des dreisilbigen Typs *matalud* ~ *matalid* anzunehmen oder eine Anpassung der Kontraktionsnomina ursprünglich nur

in ihrem Stammvokalismus an die Flexion von zweisilbigen Nomina. Für die zweite Lösung spricht, dass auch im Estnischen die langen Vokale der nichtersten Silben gekürzt wurden und infolgedessen die Angleichung an die Flexion der zweisilbigen Nomina leicht ihren Anfang nehmen konnte.

Die Erklärung des Typs *lambu*, *teibi* von Nordostestland scheint nicht so einfach zu sein. Dort ist der auf Vokal ausgehende Flexionstypus ja auf das Gebiet des Typs *lambaid*, *teibaid*, *õneid* beschränkt. Die Verhältnisse in der alten estnischen Schriftsprache (vor allem die Grammatiken von Hornung und Thor Helle) weisen jedoch darauf hin, dass früher auch in den Küstendialekten von Nordostestland neben dem auf Vokal endenden Typ *lambu*, *teibi* eine auf *-id*, *?-ud* ausgehende Form begegnete. So würde sich der Typ *lambu*, *teibi* also auch in den Küstendialekten Nordostestlands am besten als Weiterentwicklung von *lambud* ~ *lambid*, *teibud* ~ *teibid* erklären.

Vom Standpunkt der estnischen Dialekte gesehen sahen die Entwicklungsstadien also folgendermassen aus: 1. *lampahita* → *lambaid*, 2. *lambaid* → *lambud*, 3. *lambud* → *lambu*. Der wesentliche Unterschied zwischen den Südwestdialekten und dem Estnischen besteht darin, dass der Typus *lamppoit*, *seippit* in ersteren fast völlig fehlt, während der Typ *lamppai*, *seippai* in den estnischen Dialekten beinahe unbekannt ist. Der Entwicklungsverlauf in den finnischen Südwestdialekten und im Estnischen war also unterschiedlich, obgleich sowohl der Ausgangspunkt als auch das Endergebnis auf beiden Seiten identisch sind.

(Fortsetzung in der folgenden Nummer.)